

SANTRAUKA. Straipsnyje aptariama Friedricho Schillerio esė „Apie grakštumą ir orumą“ ir Immanuelio Kanto idėjų įtaka Schillerio apmąstymams. Schillerio straipsnis pradedamas graikų mito apie grakštumo diržą atpasakojimu ir juo grindžiami filosofiniai apmąstymai apie grakštumą. Schilleris teigia, kad žmogaus architektoninį grožį lemia gamta, tačiau jis taip pat yra kultūrinė išraiška ir kinestetinių įpročių pasekmė. Kanto ir Schillerio požiūriai į tobulumo principą, įgyvendinant savo paskirtį, susijusią su grožiu, skiriasi. Kantas siekia išgryninti grožio vertinimą kaip racionalų vertinimą, laisvą nuo juslingumo, o Schilleris siekia suderinti racionalią ir juslinę žmogaus prigimtį. Galiausiai Schilleris apibūdina grakštumą kaip judančio grožio arba kinestetinio grožio formą, priešingai nei statišką ir architektūrinį grožį. Schilleris skiria savanoriškus ir nesavanoriškus judesius ir teigia, kad grakštumas pasireiškia tik nesavanoriškuose judesiuose, kylančiuose iš jausmų ir išreiškiančiuose individo stilių. Grakštumas yra iš esmės žmogiška savybė ir jo negalima rasti gyvūnų judesiuose. Schilleris atmeta mintį, kad grakštumą galima dirbtinai sukurti, nes jis priklauso nesavanoriškiems judesiams. Grakštumas daugiau pasako apie tai, kas žmogus yra, nei apie tai, kuo jis nori būti.

RAKTAŽODŽIAI: kinestetinis grožis, grakštumas, orumas, Friedrichas Schilleris.

ĮVADAS

Pradėsiu nuo provokuojančios minties. Viduramžių universitetų struktūroje svarbiausieji fakultetai buvo teologijos ir filosofijos, teisės ir medicinos. Tiesa, buvo dar vadinamieji laisvieji menai, *artes liberales*. Šalia gramatikos, retorikos ir dialektikos laisvųjų menų ketvertui priklausė geometrija, aritmetika, muzika ir astronomija. Nesuklyskime – muzika šią vietą užėmė kaip sferų harmonijos ir pasaulio tvarkos mokslas. Senovės graikų kalboje yra du žodžiai tvarkai nusakyti: *rhythmos* reiškia tvarką laike, o *kosmos* – tvarką erdvėje. Todėl *artes liberales* viduramžiais iš tiesų tyrinėjo pasaulio tvarką: kosmosą ir ritmą. Tuo tarpu teologija ir filosofija, teisė ir medicina buvo praktinės disciplinos, skirtos žmogaus sielos išganymo, pilietinio gyvenimo ir kūno reikalams. Jas atitiko didžiosios tiesos, gėrio ir grožio idėjos. Teologijoje ir filosofijoje pagrindinė sąvoka buvo tiesa, teisėje – gėris, o medicinoje, taip

išeina, pagrindinė sąvoka turėjo būti grožis. Grožis? Kodėl ne sveikata? Čia būtina sustoti. Tikrai nepataikauju medicininių grožio procedūrų sektoriui ar industrijai. Noriu pabrėžti, kad yra rimtas filosofinis pagrindas apie visą medicinos ir sveikatos mokslų sistemą galvoti kaip apie rūpestį žmogaus grožiu. Tik grožiu kokia prasme?

Į šią klausimą pamėginsiu atsakyti remdamasis Friedricho Schillerio (1759–1805) straipsniu „Apie grakštumą ir orumą“, išverstu Rapolo Serapino (1793 / 1944). Noriu šiame straipsnyje save ir jus įtikinti štai ku: iš tiesų ne tiek menuose, kiek medicinoje mūsų svarbiausias tikslas išsaugoti, atstatyti ir išpildyti žmogiškąjį grožį. Sveikata čia yra priemonė, o ne tikslas. Tikslas yra gražus žmogus.

Nors ir parašė garsiuosius veikalus: „Grynojo proto kritiką“, „Praktinio proto kritiką“ ir „Sprendimo galios kritiką“, netoli nuo šio viduramžių mokslo nuėjo ir mūsų kaimynas iš Karaliaučiaus Immanuelis Kantas (1724–1804). Jo trys kritikos atitinka tiesos, gėrio ir grožio idėjas. „Grynojo proto kritika“ (1781 / 2013) tyrinėja mūsų žinojimo ribas, už kurių prasideda arba melas, arba spekuliacijos ir svaičiojimai, arba tikėjimas anapus žinojimo. „Praktinio proto kritika“ (1788 / 2015) siekia atsakyti į klausimą, ką privalau daryti, kad būčiau geras. „Sprendimo galios kritika“ (1790 / 2019) yra skirta grožio ir didingumo analitikai. Tiesa, būtina pabrėžti, kad Kantas skirtingai nuo daugumos viduramžių filosofų griežtai atskyrė filosofiją nuo teologijos, šią kaip praktinę discipliną matydamas drauge su teise ir medicina, o filosofiją išskleisdamas į visa tai, kas liko, įskaitant ir laisvuosius menus. Teologijos, teisės ir medicinos fakultetai, Kanto matymu, tebėra aukštesnieji fakultetai, kurie turėtų leisti laisvo proto žaismą, palaikomą filosofijos žemesniuose fakultetuose. Visa tai Kantas išdėstė savo veikale „Ginčas tarp fakultetų“ (1798).

Kanto idėjos labai giliai paveikė jauną poetą Friedrichą Schillerį. Iš tiesų, jo apmąstymų apie grakštumą ir orumą neįmanoma suprasti be pagrindinių Kanto idėjų. Tiesa, Schilleris sutinka ne su viskuo, ką sako Kantas, o šis būtent Schillerio apmąstymus apie grakštumą ir orumą taip pat komentuoja draugiškai, bet ir kritiškai (1792 / 2000: 38).

GRAIKŲ MITAS APIE GRAKŠTUMO JUOSTĄ

Savo straipsnį apie grakštumą ir orumą Schilleris pradeda atpasakodamas graikų mitą, paminėtą Homero „Iliados“ keturioliktoje giesmėje (2007: 270–286). Trumpas šio epizodo siužetas yra toks. Vyriausiasis dievas Dzeusas Trojos kare palaiko Trojos gynėjus, tačiau jo žmona Hera nori padėti graikams, puolantiems Troją. Siekdama pašalinti Dzeusą iš karo Hera pasiskolina iš Afroditės grakštumo juostą, kuriai negali atsispirti joks dievas ar žmogus. Hera suvilioja Dzeusą į meilės guolį, o Hypnos jį užmigdo. Graikai, kaip žinome iš „Iliados“ pasakojimo, laimi karą prieš Troją.

Schilleris remdamasis šiuo mitu išdėsto savo filosofinius apmąstymus apie grakštumą. Todėl Schillerio straipsnio pradžią pacituosiu be sutrumpinimo. Tiesa, jis naudoja romėniškus tų pačių dievų vardus, t. y. kalba apie Jupiterį, Junoną ir Venerą. Šio teksto vertėjas į lietuvių kalbą Rapolas Serapinas įtraukė jį į savo 1944 metais sudarytą leidinį „Ties grožio vertybėmis“. Nedariau jokių vertimo pakeitimų. Todėl tenestebina šiuolaikinio skaitytojo šiek tiek neįprasta lietuvių kalba. Taigi Schilleris dėsto:

Graikų mitas grožio dievaitei priskiria juostą, kuri jį dėvintįjį grakštinanti ir palenkianti jam meilę. Šią gi dievybę lydinčios malonės dievaitės, arba gracijos. Taigi graikai grakštumą ir gracijas skyrė dar nuo grožio, žymėdami jį atributais, skirtiniais nuo grožio dievaitės. Bet koks grakštumas yra gražus, nes magos juosta Gnido dievaitei priklauso; bet ne koks nori gražumas yra grakštus, nes ir be tos juostos Venera lieka, kas buvusi. Ta pati alegorija sako, kad tik grožio dievaitė tedėvi ir tedavinėja magos juostą. Net Junonai, tai puikijajai dangaus karalienei, tenka šią juostą iš Veneros skolintis, norint užburti Jupiterį Idos kalne. Atseit, didenybė, nors ir būdama graži (Jupiterio žmona negali tokia nebūti), be grakštumo nėra tikra, kad patiks. Ne savo pačios, bet Veneros juostos magą kilnioji dievų karalienė viliasi nugalėti Jupiterio širdį. Betgi grožio dievaitė vis dėlto gali savo juostą nusijuosti ir jos jėgą perleisti kam kitam, kas ne toks gražus. Vadinasi, grakštumas nieku būdu nėra tikrai grožio privilegija. Gali jis – nors ir visados tik iš grožybės rankų – atitekti ir kam ne tiek gražiam arba net visai negražiam. (1944: 346)

ARCHITEKTONINIS IR TOBULUMO GROŽIS

Komentuodamas graikų mitą Schilleris pabrėžia, kad grakštumas yra judas gražumas, skirtingas nuo architektoninio arba sudėjimo grožio. Apie grakštumą kaip judantį grožį vėliau.

Architektoninis žmogaus grožis, anot Schillerio, yra lemtas pačios gamtos, panašiai kaip ir Veneros grožis. Net ir atidavusi savo magos arba grakštumo juostą Venera lieka graži. Jos grožį atspindi kūno sudėjimas, proporcijos, sudėjimą apibrėžiančios linijos ir jų santykiai. Tiesa, sekdamas Kantu, Schilleris architektoninį žmogaus sąrangos gražumą skiria nuo techninio tobulumo (1944: 351). Architektoninis grožis yra tai kaip žmogaus gražumas apsidreiskia arba įsikūnija pasaulyje, t. y. pasirodo kaip stabili išraiška tarp kitų reiškinių. Architektoninis grožis, sujungiant Schillerio ir Kanto mintis į vieną, – tai yra nejudas išraiškos žaismas. Nereikia pamiršti, kad architektoninė žmogaus išraiška pasirodo ją supančių reiškinių visuomenoje. Vis dar sekdamas Schilleriu, bet pridėdamas ir modernių laikų perspektyvą galiu sakyti, kad žmogus architektoniniu gražiu atsiskleidžia ne tik savo gamtiškoje nuogybėje, lyg garsioji Milo Veneros skulptūra, bet ir priklausomai nuo sutapimų, aplinkybių, aplinkos, aprangos, formų bei spalvų, veido bei kūno korekcijų ir taip

toliau. Pavyzdžiui, Luvro muziejaus mokslininkai iki šiol nesutaria, kaip turi būti pridėtos greta rastos tos pačios Milo Veneros rankos, todėl ji kol kas eksponuojama be rankų (*Ideal Greek Beauty* 2023). Nors architektoninis grožis kyla iš gamtos, tačiau skleidžiasi jis kultūroje. Todėl universalūs grožio atributai visada susipina su vietos ir laiko ribojamais grožio atributais. Pavyzdžiui, prieš mėnesį „The Economist“ rašė:

Grožio guru visoje Japonijoje ieško makiažo stilių, kuriuos išgarsino žvaigždės iš Kinijos. Bumas prasidėjo prieš ketverius metus, kai sėkmingai išpopuliarėjo išvaizda, žinoma kaip Čaiborg. Ji jungia žodžius Kinija ir kiborgas; siekiama, kad jauni veidai atrodytų nenatūraliai iškalti. Dabar madingesniu tapo *chunyu* (grynas troškimas), kai bandoma tuo pat metu atrodyti patraukliai ir nekaltai. Kinijos įžymybių grožis yra visai „kitame lygyje“, – sako daug sekėjų internete turinti 24 metų japonė Nanako.¹ (Versta straipsnio autoriaus, 2023 01 19)

Anot Schillerio „architektoninį žmogaus sąrangos gražumą reikia aiškiai skirti nuo techninio jos tobulumo. Pastaruoju reikia laikyti pačių tikslų sistemą – taip, kaip jie savo tarpe jungiasi viename vyriausiąjame tikslu“ (1944: 351). Nors Kantas pabrėžia, kad grynas sprendimas apie grožį reikalauja nekreipti dėmesio į organizmo tikslingumo tobulumą, jis vis dėlto pripažįsta, kad žmonės įprastai naudoja dvi grožio sąvokas: laisvą grožį (lot. *pulchritudo vaga*) ir grynai priklausomą grožį (lot. *pulchritudo adhaerens*). Cituoju Kanto „Sprendimo galios kritiką“:

Gėlės – tai laisvas grožis gamtoje. Kas turi būti gėlė – vargu ar kas žino, išskyrus botaniką; ir net jis, gėlėje pažįstantis augalo dauginimosi organą, nekreipia dėmesio į šį gamtos tikslą, kai sprendžia apie gėles vadovaudamasis skoniu. Vadinasi, toks sprendinys neįgrindžiamas jokia vienos ar kitos rūšies tobulumu, jokia vidiniu tikslingumu, su kuriuo būtų siejamas įvairovės derinys. Daugelis paukščių (papūga, kolibris, rojus paukštis), daugybė jūros moliuskų patys savaime yra grožis, nebūdingas nė vienam objektui, apibrėžtam pagal sąvokas savo tikslo atžvilgiu, bet patinkantis laisvai ir savaime. (1790 / 2019: 91)

Tą patį galima pasakyti ir apie žmogų. Žmogaus grožis gali būti matomas panašiai kaip gėlės grožis. Kantas jį vadina laisvu grožiu. Gėlė šį savo grožį išsaugoja ir negyva, nuskinta. Lygiai taip pat tokį grožį išsaugoja ir nesudarkytas žmogaus lavonas – iš tiesų prieš suyrant tai yra paskutinė architektoninė tam tikro žmogaus išraiška šiame pasaulyje. Visiškai akivaizdu, kad toks grožis nepriklauso nei nuo žmogaus gyvybės, nei nuo gyvenimo tikslo ar gėrio. Koks čia gėris – būti gražiu lavonu?

¹ Beauty gurus across Japan are going potty for styles of make-up made famous by starlets from China. The boom began four years ago with the break-out success of a look known as Chiborg. That combines the words for China and cyborg; it aims to make young faces seem preternaturally chiselled. More trendy now is chunyu (pure desire), which involves trying to look alluring and innocent all at once. Chinese celebrities have beauty “on another level”, says Nanako (pictured), a 24-year-old Japanese woman who also has lots of followers online.

Nuo tikslingumo priklausomas grožis yra ne kas kita, kaip Schillerio žodžiais aukščiau nusakytas žmogaus techninio tobulumo grožis. Kitaip sakant, žmogus gražus, nes viskas jame „gražiai veikia“. Schilleris to nepasako, bet iš jo žodžių galima numanyti, jog būtent gydytojo pašaukimas – užtikrinti ir padėti žmogui, kad viskas jame gražiai veiktų.

Vis dėlto Kanto ir Schillerio pozicijos šiuo atžvilgiu šiek tiek išsiskiria. Kantas čia įžvelgia naudos principą: atitikti savo paskirtį iškart reiškia individo juslinį suinteresuotumą, o grožėjimasis turi būti nesuinteresuotas, paremtas vien protingu skonio sprendimu. Schilleris sutinka, kad žmogaus tobulumas turi atitikti protingumo principus, tačiau jam taip pat svarbu, kad sprendimas apie grožį pirmiausia pasireikštų juslinėje žmogaus prigimtyje, o ne tik protinguose skonio sprendimuose. Kantas siekia sprendimą apie grožį išgryninti kaip protingą sprendimą, laisvą nuo juslinės prigimties, kaip subjektyvų tikrumą, su pretenzija į universalų galiojimą. Tuo tarpu Schilleris siekia ne supriešinti, o sutaikyti protingą ir juslinę žmogaus prigimtis.

„Kallias-Briefe“ Gottfriedui Körneriui rašytuose tuo pačiu metu, Schilleris apibrėžia keturias galimas pozicijas, skirtingai apmaštančias grožį. Kanto poziciją jis apibūdina kaip subjektyvų racionalumą. Kantas abejoja grožio sprendinių objektyviu galiojimu, tačiau tuo pačiu metu sutinka, kad subjektyviai tai yra racionalūs sprendiniai. Keliais dešimtmečiais anksčiau paskelbtą ir Kantui dariusią įtaką airių bei anglų filosofo, politiko Edmundo Burke'o (1729–1797) grožio sampratą Schilleris apibūdina kaip atremtą į subjektyvų jslumą. Anot Burke'o, grožis patiriamas subjektyviai, tiesiogiai ir jusliškai, o ne vadovaujantis protu ir sąvokomis. Galiausiai trečiąją poziciją Schilleris priskiria kontinentinio racionalizmo mokyklai, siejamai su Christiano Wolffo (1679–1754) vardu ir ne mažiau paveikusia Kantą. Remiantis šia mąstymo mokykla, grožio sprendiniai yra ir objektyvūs, ir racionalūs, pavyzdžiui, paremti geometrinių ar muzikinių proporcijų ir intervalų sąvokomis. Pats Schilleris tvirtina plėtoją ketvirtąją poziciją, nesutampančią nė su viena iš paminėtųjų. Tai – objektyviu jslumu pagrįsta grožio samprata (1793 metų sausio 25 dienos Schillerio laiškas Körneriui, 1992: 176). Svarbiausias Schillerio tikslas – apibrėžti savo mąstymą Kanto filosofijos atžvilgiu. Kantui laisvas žmogaus išraiškos grožis (*pulchritudo vaga*) niekuo nesiskiria nuo kitų gamtos padarų, pavyzdžiui, gėlių, jūros moliuskų ar kolibrių grožio. Ir taip yra kaip tik todėl, kad sprendimai apie jį yra nesuinteresuoti. O Schilleris siekdamas jungti gamtiškąją (ar – prigimties) ir žmogiškąją (ar – laisvos valios) sferas, pabrėžia, kad grožis

<...> laikytinas dviejų pasaulių gyventojų. Vienam jų jis priklauso pagal gimimą, antram gi – pagal įsūnijimą. Iš to taip pat aiškėja, kodėl skonis tas grožio įvertinamasis sugebėjimas, tarp jauslingumo ir dvasios yra vidury ir šiuos vienas kitą niekinančius pradus laimingos sandoros ryšiais sujungia. (1944: 354)

Todėl, anot Schillerio, architektoninio žmogaus grožio negalima matyti taip, tarsi tai būtų lavono grožis. Visame, kame reiškiasi žmogus, pasireiškia ir „laisvės viešpatystė“. Nors architektoninį grožį iš principo suteikia arba atima gamta, kiekvienoje būtent žmogiškoje išraiškoje yra ir dalelė laisvės. Pavyzdžiui, Schilleris tikrai sutiktų su paskutiniu, 1949 metų balandžio 17 dienos, George'o Orwello įrašu dienoraštyje: „Kiekvienas penkiasdešimtmetis turi veidą, kurio nusipelno“ (1971: 515). Taip yra todėl, paaiškintų Schilleris, kad išraiškingi arba kalbantys judesiai tarsi nusėda į nejudrias veido ir kūno išraiškas. Nors šios yra ne kas kita kaip architektoninės išraiškos, jose apsireiškia ne tik gamta, bet ir kinestetinė žmogaus laisvė. Ar tai būtų grožis ar bjaurumas. Schilleriui, be abejo, netrūksta meninių priemonių aprašyti vieną iš galimų penkiasdešimtmečių veidų, kurį gyvenime užvaldė bedvasis juslingumas:

Gamtos negyvosios jėgos ima pirmą kartą gyvosioms organizmams; lytį nuslopina masė, žmoniškumą – primityvioji prigimtis. Sielos šviesa žėrinčios akys priblęsta arba blizga it stiklinės ir pastirusios iš savo duobių; dailūs rausvi skruostai išpampsta, įgaudami šiurkščią ir vienodą dažytinę spalvą; iš burnos lieka vien kiaurymė, nes jos lytis yra nebe veikiančių, bet jau beįsėjusių jėgų padarinys; balsas ir aikčiojimas alsavimas bėra ne kas kita, kaip atsikvėpimai, kuriais prislėgta krūtinė stengiasi atsigausti, ir kurie, patapę vien fiziologiniu reikalu, sielos nebeišreiškia. Žodžiu sakant, ten, kur pats juslingumas sau pasiima laisvės – nė kalbos negali būti apie grožį. (1944: 366)

APIE GRAKŠTUMĄ IR ORUMĄ

Grakštumas ir orumas yra pagrindinė Schillerio straipsnio tema. Grakštumas sudaro didesniąją dalį, o orumas – mažesniąją. Kaip jau minėjau, statinį grožį Schilleris vadina architektoniniu, o judantį – tiesiog grakštumu. Laikydamasis paralelės – sąvokai *architektoninis grožis* – aš grožį judesyje arba judesio grožį siūlau vadinti tikslesniu pavadinimu, t. y. kinestetiniu grožiu. Prie kinestetinio grožio supratimo artėsiu per Schillerio grakštumo ir orumo supratimą. Juk savo straipsnyje Schilleris apibūdina ne tik grakščius, bet ir orių judesius. Jis netgi kalba apie orumą grakštume ir grakštumą orume. Iš tiesų, siekdamas apibrėžti, kas yra grakštumas, Schilleris skaitytojui siūlo gana painių ir ne per vieną prieštaravimą vinguriuojantį apmąstymą. Pasistengsiu šias Schillerio mintis sutraukti į trumpą dėstymą.

Pirmiausia Schilleris atskiria savanoriškuosius ir nesavanoriškuosius judesius. Serapinas savo vertime juos vadina savaimingaisiais (kartais skliaustuose nurodo – spontaniškais) ir nesavaimingaisiais judesiais. Tai šiame straipsnyje vienintelis atvejis, kai patikslinu ir sudabartinu Serapino vertimą (originalas – *willkührlichen* und *unwillkührlichen Bewegungen*). Schilleris pastebi, kad savanoriškieji judesiai yra tie, kuriais įgyvendiname savo tikslus. Tokie judesiai sudaro logines praktinių veiksmų

grandines. Pavyzdžiui, pakviestas skaityti paskaitą Birštone, turėjau atlikti daug judesių: susitarti su organizatoriais dėl praktinių detalių, parašyti šį pranešimą, parinkti iliustracijoms vaizdo medžiagą (kuri jau nebėra pateikta šioje publikacijoje), vairuoti automobilį. Ir taip toliau. Visi šie judesiai sudaro kinestetinę tikslų ir priemonių grandinę. Tačiau šiuose judesiuose nereikėtų ieškoti grakštumo, mano Schilleris.

Aš nuo savęs pridėsiu, kad apie tokius judesius galima nebent pasakyti, kad jie vyksta sklandžiai arba ne. Puikus pavyzdys čia galėtų būti Jules'io Verne'o knyga „Aplink pasaulį per aštuoniasdešimt dienų“ (1872 / 2016). Priminsiu, kad knygoje pasakojama apie anglų džentelmeną Filiją Fogą ir jo tarną Paspertu, kurie laimėjo lažybas apkeldami aplink pasaulį per aštuoniasdešimt dienų. Įveikdami įvairiausias kliūtis, pasinaudodami skirtingomis transporto priemonėmis, tvarkaraščiais ir, kai reikia, svarais sterlingų, jie galų gale sklandžiai pasiekė savo tikslą.

Grakštumas iš tiesų glūdi kitoje judesių grupėje, kurią Schilleris vadina simpatiniais judesiais. Tai savanoriškus judesius lydintieji nesavanoriškieji judesiai. Anot Schillerio, nesavanoriškieji judesiai kyla iš jausmo. Jie išreiškia ne gamtinę būtinybę ir ne praktinį protą, o asmenį. Per šiuos judesius pasireiškia, galima sakyti, žmogaus stilius.

Čia Schilleris laviruoja labai atsargiai.

Juk iš vienos pusės žiūrint, pastebi jis, negali būti grakštu, kas yra tiesiog gamtos nustatyta, kur nepasireiškia žmogaus laisvė. Čia jis nesutiktų su visais tais, kurie mato grakštumą gyvūnų judesiuose. Pavyzdžiui, viena karta už Schillerį jaunesnis Heinrichas Kleistas trumpame pasakojime apie marionečių teatrą (1810) mini vieno fechtuotojo Livonijos miškuose sutikto lokio grakštumą: lokys natūraliai atremdavo kiekvieną fechtuotojo puolimą ir nekreipė dėmesio nė į vieną klaidinantį judesį. Savo pasakojimu Kleistas, prieštaraudamas Schilleriui, siekia parodyti, kad grakštumas pasireiškia gamtoje bei technikoje, o išnyksta ten, kur prasideda refleksija ar, kitaip sakant, abejonė. Schilleris su tuo negalėtų sutikti: jam gamta ir technika yra nelaisvės viešpatija, o būtent refleksija ir abejonė žymi žmogaus laisvę. Schilleris mano grakštumą esant tik žmogaus laisvės viešpatijoje. Grakštumas yra galiausiai fundamentaliai žmogiška savybė.

Tačiau, iš kitos pusės, grakštumas nėra „padaromas“ tiesiog laisva valia kada užsimanius, kaip bet kuris kitas savanoriškas judesys. Todėl Schilleris išjuokia šokio mokytojų grakštumą. Gana paradoksaliai jis tiki, kad net ir tada, kai kažką siekiame savo kūnu išreikšti ar pasakyti, pavyzdžiui, kai norime atrodyti grakštūs arba orūs, grakštumas pasirodo ne ten, kur nukreiptas mūsų noras ir nepaisant jo. Arba, kitaip sakant, ten, kur nukreiptas mūsų noras, pasirodo visai ne mūsų norimas grakštumas, o kažkas kita. Grakštumas priklauso nesavanoriškiems judesiams, todėl, priešingai negu mes norėtume, grakštumas pasirodo arba nepasirodo

nepaisant siekiamybės ir nepaisant norų. Kaip pastebi Schilleris, grakštumas daugiau pasako apie asmenį, kas jis yra, o ne kas jis nori būti.

Tiesa, kaip jau minėjau, mūsų išmokti socialiniai ir profesiniai vaidmenys ir jų išraiškos yra nusistojęs, paskui kinestetinį grožį sekantis architektoninis grožis. Tačiau grakštumą, kaip ir kinestetinį grožį apskritai, *in actu* galima pagauti tik ten, kur dvelkia dvasia ir laisvė, o ne išskaičiavimas ir technika. Grakštumas „nepadaromas“ per prievartą, nes tik dvasia leidžia jam būti ar atsirasti. Todėl lotynų kalboje malonė ir grakštumas nusakoma tuo pačiu žodžiu – *gratia*. Deja, vengdamas teologinių temų bei taip ir neparašęs savo planuotos, kitokios nei Leibnizo, teodicėjos, Schilleris apie tai nekalba.

Schilleris netgi reikalauja, kad grakštumas būtų asmeninis ir individualus. Kitaip sakant, būdamas laisvas žmogus sukuria savo asmeninį ir į jokią kitą nepanašų grakštumą, savo stilių, už kurį jis yra atsakingas. Kiekvienas iš Dievo gauna tik jam vienam būdingą architektoninį grožį. Tačiau nuo pat pirmojo kinestetinio judesio iščiose žmogus kuria save kaip individualų kinestetinį asmenį. Galų gale per kinestetinį grožį ar bjaurumą žmogus atsiskleidžia kaip savęs paties, savo stiliaus judesyje ir išraiškoje, kūrėjas. Viena vertus, grakštumas arba asmeninis stilius nėra „padaromas“, bet „atrandamas“ – ir tai pabrėžia žmogiškos laisvės trapumą. Kita vertus, galia kurti savo grakštumą pabrėžia žmogaus galybę gamtos pasaulyje.

Grakštumas – dažnai galingųjų privilegija, pabrėžia Schilleris. Kalbėdamas apie davimo ir ėmimo veiksmą jis apibendrina:

Grakštumo reikalaujama iš to, kurs teikia malonės, gi orumo iš to, kurs jos gauna. Pirmasis (teikėjas), norėdamas atsisakyti nuo kitą užgaunančios pranašybės, privalo savo nesuinteresuotam elgesiui suteikti malonaus veiksmo lytį, leisdamas čia polinkiui dalyvauti ir padaryti taip, kad tarytum iš to jįsai laimi. Antrasis (malonės gavėjas), nenorėdamas priiimtąja priklausomybe savo asmenyje pažeminti žmonijos (kurios privilegija yra laisvė), privalo vien atsitiktinį polinkio pasireiškimą pakelti į savo valios aktą ir, gaudamas malonę, ją suteikti. (1944: 377)

Trumpai tariant, duoti reikia grakščiai, o imti oriai. Algirdas Julius Greimas davėją vadina manipuliuojančiu, o gavėją – sankcionuojančiu vaidmeniu. Galin-gieji dažniausiai ką nors duoda kitiems ir kitais manipuliuoja, todėl jų elgesyje pasireiškia daugiau grakštumo. JAV prezidentai gali sau leisti daryti įvairiausias neapsižiūrėjimo klaidas ir painioti šalis, pavyzdžiui, Latviją ir Lietuvą. Čia vienas paskutinių pavyzdžių gali būti JAV prezidento Joe Bideno kalba, kai jis supainiojo ukrainiečius su iraniečiais.

Beje, Schilleris išmintingai pastebi:

Klaidą reikia grakščiai pabarti ir oriai ją prisipažinti. Priešingai apgręžus [oriai pabarant ir grakščiai prisipažįstant], atrodytų, tarytum viena pusė per stipriai junta savo pranašybę, o antroji per silpnai – savo nevertumą. (1944: 377)

Prieš kelis mėnesius buvo plačiai paskleistas vaizdo įrašas, kuriame Kinijos prezidentas Xi Jinpingas baro Kanados ministrą pirmininką Justinaū Trudeau (*Reuters*, 2022 11 16). Ši vaizdo įrašą reikėtų analizuoti atskirai, tačiau į akis krinta būtent savotiškas galios grakštumas, su kuriuo Kinijos prezidentas užsipoala Kanados ministrą pirmininką.

Ir vis dėlto galiausiai bet kuris prezidentas savo galias gauna iš tautos. Minioms sukilus, bet kokie prezidentai, ministrai ir generaliniai sekretoriai praranda visą savo grakštumą. Tada jie pasijaučia lygiai taip pat apgailėtini kaip dažnai savo gyvenime jaučiasi bet kuris kitas žmogus silpniausiomis savo akimirkomis. Sekant Schillerio patarimu, pagrįstu jo paties patirtimi sužinojus apie Didžiosios prancūzų revoliucijos įvykius, tokiais galios vertimosi atvejais ypač nevalia tyčiotis, nes bet koks, net ir buvusio galingojo, silpnumas turi būti pridengtas orumo skraiste.

Grakštumas ir orumas glaudžiai susiję. Todėl Schilleris šiame pačiame straipsnyje mintis apie grakštumą papildė apmąstymais apie orumą. Taip, žmogus yra laisvas ir žmogus yra savęs paties kūrėjas – tai jo grakštumo galimybė. Tačiau drauge jis yra silpnas, priklausomas nuo kitų ir sukurtas galingesnio už save Kūrėjo. Kaip kūriny s žmogus orumo dovaną ir prigimtinę neliečiamybę gauna ne tarsi algoritmo kodą ar besąlygiškai išgryninamą prigimtinių čekį, kaip mano žmogaus teisių propagandistai.

Kaip kūriny s, žmogus gauna orumo dovaną dėl savo ribotumo ir silpnumo tuo atveju, kad jis tai pripažįsta. Kitaip iš viso jo orumo lieka tik pajaco maivymasis. Sekant Schilleriu, nesunku padaryti išvadą, kad žmogaus teisių diskursas iš orumo srities klaidingai buvo perkeltas į grakštumo sritį. Vėl naudojant Greimo semiotinius terminus, galima sakyti, kad manipuliacijos kaip grakštumo sritis buvo supainiota su sankcionavimo kaip orumo sritimi. Žmogaus teisių gynėjai susipainiojo norėdami matyti grakštumą ten, kur būtina matyti žmogišką skausmą, kančią ir priklausomybę. Invalidas, narkomanas, alkoholis kas skamba įprastai, skausmingai, tačiau oriai. Tiesa, nelygu kokios lūpos tai taria. Iš tiesų, žodis *invalidas* lotynų kalboje reiškia tą patį – negalią. Kaip tas žodis buvo vartojamas? Buvo visko. Bet yra ir grakštumo amžiuje pastatyta nuostabiai ori bažnyčia Paryžiuje – *Les Invalides*. Modernieji revoliucionieriai bei naujos tvarkos statelyjai norėjo ir nori pabrėžti savo galią perkeisti pasaulį, todėl bandė ir tebebando kalbos grakštumo ribas. Tačiau taip drauge netenkame savo orumo. Atidžiai pasiklausykime, kaip skamba „žmogus su negalia“ arba „priklausomas nuo narkotikų“. Ir taip toliau. Manome, kad grakštesniu pavadinimu galima padidinti žmogaus orumą, o iš tiesų gaunasi atvirkščiai. Pacituosiu Leonidą Donskį, kuris tikrai grakščiai pakomentavo visą šį pakvaišimą:

Su kolega iš Estijos esame linksmai šaržavę politkorektišką žodynelį ir siūlė savo vedinių bei naujadarų. Pavyzdžiui, jeigu pasakoje apie Snieguolę negalima sakyti „nykštukas“ (idant neįžeistum tų, kurie yra neaukšti), reikia jį įvardyti kaip „asmenį su vertikalia negalia“ (angl. *a vertically challenged person*). (2022: 92)

VIETOJ IŠVADŲ

Schillerio pamoką apie grakštumą ir orumą galima sutraukti į vieną žodį. Ir grakštumas, ir orumas remiasi į laisvę. Būtent per laisvę atsiskleidžia žmogaus kinestetinis grožis.

Pelenų trečiadienį (t. y. 2023 metų vasario 22 dieną), girdėjome pamokymus apie išmaldą, pasninką ir maldą. Tai, ką paminėsiu, lygiai taip pat galioja labdarai, protarpiniam badavimui ir meditacijai. Šiuose pamokymuose, sakyčiau, sutelkta aukščiausia grakštumo ir orumo išmintis, aukščiausia kinestetinė išmintis. Pamirškime viešųjų ryšių specialistų patarimus ir pasiklausykime, kas mums sakoma:

Venkite daryti savo teismo darbus žmonių akyse, kad būtumėte jų matomi <...>. Todėl dalydamas išmaldą, netrimtuok sinagose ir gatvėse, kaip daro veidmainiai <...>. Kai tu daliji išmaldą, tenezino tavo kairė, ką daro dešinė <...>.

Kai meldžiatės, nebūkite tokie, kaip veidmainiai, kurie mėgsta melstis stovėdami sinagose ir aikštėse, kad būtų žmonių matomi <...>. Kai tu panorėsi melstis, eik į savo kambarelį ir užsirakinęs melskis <...>.

Kai pasninkaujate, nebūkite paniurę kaip veidmainiai: jie perkreipia veidus, kad žmonės matytų juos pasninkaujant <...>. O tu pasninkaudamas pasitėpk [aliejumi] galvą ir nusiprausk veidą... (Mt 6, 1–16)

LITERATŪRA

China's Xi confronts Canada's Trudeau at G20 over media leaks. *Reuters*, 2022 11 16.

Donskis, Leonidas. *Man skauda. Vėlyvoji publicistika*. Vilnius: Tyto alba, 2022.

Homeras. *Iliada*. Iš senosios graikų kalbos vertė Antanas Dambrasukas. Vilnius: Vaga, 2007.

Ideal Greek Beauty. Venus de Milo and the Galerie des Antiques. <https://www.louvre.fr/en/explore/the-palace/ideal-greek-beauty> [žiūrėta 2023 04 21].

Japanese youngsters want to look like Chinese starlets. *The Economist* (digital edition), 2023 01 19.

Kant, Immanuel. *Der Streit der Fakultäten in drey Abschnitten*. Königsberg: Friedrich Nocolovius, 1798.

Kantas, Imanuelis. *Grynojo proto kritika*. Vertė Romas Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2013.

Kantas, Imanuelis. *Praktinio proto kritika*. Vertė Romas Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2015.

Kantas, Imanuelis. *Sprendimo galios kritika*. Vertė Romas Plečkaitis. Vilnius: Margi raštai, 2019.

Kantas, Imanuelis. *Religija vien tik proto ribose*. Vertė Romas Plečkaitis. Vilnius: Pradai, 2000.

von Kleist, Heinrich. Ueber das Marionettentheater. In *Berliner Abendblätter*, 1810 gruodžio 12–15, 63–66.

Orwell, George. *The Collected Essays, Journalism And Letters Of George Orwell*, vol. 4, 1945–1950. Boston: Mariner Books, 1971.

Schilleris, Friedrichas. Apie grakštumą ir orumą. In *Ties grožio vertybėmis*. Sudarė ir išvertė Rapolas Serapinas. Kaunas: Sakalo leidykla. Perleista Vilniuje: Baltos lankos, 1994, 348–382.

Schiller, Friedrich. Kallias-Briefe. *Nationalausgabe*. Bd. XXVI. Ed. Edith Nahler / Horst Nahler. Weimar: Hermann Böhlau Verlag, 1992, 174–229.

Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentai. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.

Verne, Jules. *Aplink pasaulį per aštuoniasdešimt dienų*. Vertė Juozas Balčikonis. Vilnius: Nieko rimto, 2016.

Gediminas Karoblis
Department of Music, Faculty of Humanities Norwegian
University of Science and Technology, Norway

KINESTHETIC BEAUTY: ANALYSIS OF THE FRIEDRICH SCHILLER'S ARTICLE *ON GRACE AND DIGNITY*

SUMMARY. The article discusses Friedrich Schiller's essay "On Grace and Dignity" and the influence of Immanuel Kant's ideas on Schiller's reflections. Schiller's article begins with a recounting of a Greek myth about the girdle of gracefulness and uses it as a basis for philosophical reflections on grace. Schiller argues that human architectonic beauty is determined by nature, but it is also a cultural expression and a consequence of kinaesthetic habits. Kant and Schiller have different views on the principle of perfection in fulfilling one's purpose as it relates to beauty. Kant seeks to purify the judgement of beauty as a rational judgement, free from sensuality, while Schiller seeks to reconcile the rational and the sensuous nature of a human. Finally, Schiller describes grace as a form of moving beauty or kinaesthetic beauty, as opposed to the static and architectonic one. Schiller distinguishes between voluntary and involuntary movements and asserts that grace is found only in involuntary movements, which arise from feeling and express an individual's style. Grace is a fundamentally human quality and cannot be found in the movements of animals. Schiller rejects the idea that grace can be artificially constructed, as it belongs to involuntary movements. Gracefulness says more about who a person is than who she wants to be. (This summary is created with the help of AI: translated by DeepL and generated by ChatGPT.)

KEYWORDS: kinaesthetic beauty, grace, dignity, Friedrich Schiller.